

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 17 listopada 2023 r.

Poz. 12443

UCHWAŁA NR 397/LXI/23 RADY GMINY BULKOWO

z dnia 30 października 2023 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bulkowo na lata 2023 – 2026”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2023 poz. 40 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022r. poz. 840 ze zm.) Rada Gminy Bulkowo uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Bulkowo na lata 2023 – 2026”, pozytywnie zaopiniowanego przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Bulkowo.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Andrzej Bogdan Krokowski

GMINA BULKOWO

Gminny program
opieki nad zabytkami
na lata 2023-2026

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	2
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	3
2.1. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
2.2. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	11
2.3. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU.....	14
2.4. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY	17
3. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY BULKOWO	21
3.1. ZARYS HISTORII GMINY	21
3.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY	23
3.3. ZABYTKI NIERUCHOME	24
3.4. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE.....	36
3.5. ZABYTKI RUCHOME	40
3.6. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE	41
3.7. ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH	45
4. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY	46
4.1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	46
4.2. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	46
4.3. ZABYTKI RUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW.....	47
4.4. GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW GMINY BULKOWO.....	48
5. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	49
6. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE, PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	53
7. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	60
8. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	62
9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	64
9.1. DOTACJE	64
9.2. PROGRAMY OPERACYJNE MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO.....	68
9.3. ŚRODKI EUROPEJSKIE.....	72
10. PODSUMOWANIE	74
11. ANEKSY	75
11.1. GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW GMINY BULKOWO – ZABYTKI NIERUCHOME	75
11.2. GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW GMINY BULKOWO – ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE ...	77

1. WSTĘP

Dziedzictwo kulturowe, to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń jak i naszych czasów. Do dziedzictwa kulturowego oprócz dziedzictwa archeologicznego, architektonicznego i dziedzictwa sztuki zaliczamy także przejawy życia, takie jak np. formy gospodarowania, przejawy rozwoju społeczności i inne elementy stanowiące o naszej kulturze. Świadomość potrzeby ratowania i ochrony zabytków jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców. Dbanie o należyty stan i atrakcyjny wygląd zabytków jest naszym obywatelskim obowiązkiem. Konserwacja i remonty poszczególnych obiektów, jak również całych zespołów zabudowy jest szansą na ich uratowanie. W takich przedsięwzięciach pomagać ma, wynikający ze społecznej potrzeby, Gminny program opieki nad zabytkami, przewidziany przez ustawę o ochronie i opiece nad zabytkami. Jest także czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o dobrą kondycję substancji zabytkowej. Aby gmina stała się piękna dla mieszkańców i atrakcyjna dla turystów należy zadbać o lokalne zabytki.

Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Bulkowo na lata 2023-2026 wyraża starania samorządu o konsekwentne prowadzenie działań z obszaru ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym gminy. Przedmiotowy dokument wyznacza cele i kierunki zadań dotyczących istniejących na terenie gminy obiektów zabytkowych.

Aktualnie opracowany Gminny program opieki nad zabytkami gminy Bulkowo na lata 2023-2026 wyznacza cele i założenia, które zostały pozytywnie zaopiniowane przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i właściwie przyjęte w drodze uchwały Rady Gminy Bulkowo.

Dokument ten zawiera aktualnie obowiązujące przepisy prawne dotyczące zagadnień związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, a także aktualny stanu zabytków zlokalizowanych na terenie gminy Bulkowo.

Gminny program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie. Nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami:

1. (uchylony)
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dla realizacji wskazanych celów program określa zasady dotyczące finansowania i inicjowania działań ochronnych w stosunku do środowiska kulturowego, w skład którego wchodzi obiekty zabytkowe oraz tereny archeologiczne na obszarze gminy Bulkowo. Jednocześnie nakłada następujące obowiązki i uprawnienia:

1. uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania

przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19);

2. uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20);
3. prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4);
4. przyjmowania zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2);
5. sporządzania przez wójta na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1);
6. obowiązek przyjęcia przez radę gminy gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 3);
7. sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

2.1. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce reguluje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków, co zostało zawarte w:

- art. 5 Konstytucji RP, określającym dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie;
- art. 6 ust. 1 Konstytucji RP mówiącym, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju;
- art. 85 Konstytucji RP stanowiącym, że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opieka sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza i polega w szczególności na zapewnieniu warunków (art. 5):

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Bez względu na stan zachowania ochronie podlegają (art. 6 ust. 1):

1. zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
2. zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2019r. poz.1479),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzielami oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
3. zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6 ust. 2).

Ustawa określa także sposób i formy ochrony zabytków, którymi są (art. 7):

- 1. wpis do rejestru zabytków,
 - 1a. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2. uznanie za Pomnik Historii,
- 3. utworzenie parku kulturowego,
- 4. ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej.

Zgodnie z art. 16 ustawy:

- 1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

- 1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.
2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.
3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.
4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.
6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji [...] strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej.
2. W [...] planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
 - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
 - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W myśl art. 19:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) parków kulturowych.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W art. 21 zapisano, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Według art. 22 ust. 4, wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy m.in.:

- sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87);

- sporządzenie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, opracowanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 sierpnia 2004 roku.

W art. 81 wskazano możliwość uzyskania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ale także przy zabytkach ujętych w gminnej ewidencji zabytków:

1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.
2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Szczegółowo określono obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem. Są one zawarte w art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72 ww. ustawy.

Wzmiankowany wyżej art. 87 ustawy określa obowiązek gminy dotyczący sporządzenia i uchwalenia gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program powinien być opracowany na okres 4 lat;
- program służy celom określonym w ustawie (wymienionym w rozdz. 2 niniejszego opracowania);
- program ogłoszony jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym;
- z realizacji programu wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Ustawa o samorządzie gminnym określa zadania własne gminy. Należą do nich zadania obejmujące m.in. następujące kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych mostów, dróg, ulic, placów oraz organizacji ruchu drogowego;

- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Przy sporządzaniu programu wzięto pod uwagę również następujące akty prawne:

- ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503),
- ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. 2022 r. poz. 88),
- ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r. poz. 1079),
- ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916),
- ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899),
- ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194),
- ustawa z dnia 24 lutego 2022 r. o ochronie dziedzictwa narodowego związanego z nazwami obiektów przestrzeni publicznej oraz pomnikami (Dz. U. z 2022 r. poz. 857).

Obecnie trwają prace nad projektem ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Projekt z dnia 21 lipca 2021 r. przekazany do konsultacji publicznych, przewiduje między innymi:

- zastąpienie części postępowań administracyjnych procedurą zgłoszenia zamiaru podejmowania działań dotyczących zabytku;
- zmodyfikowanie instytucji ochrony tymczasowej, tj. ochrony prawnej, której podlega zabytek w trakcie postępowania w sprawie wpisu do rejestru zabytków;
- zniesienie Listy Skarbów Dziedzictwa;
- wprowadzenie obowiązku oznaczenia wszystkich zabytków nieruchomych znakiem informacyjnym, że obiekt ma taki status i podlega ochronie;

- poprawienie regulacji dotyczącej środków nadzoru (art. 45, art. 49);
- zreorganizowanie instytucji społecznej opieki nad zabytkami;
- wprowadzenie możliwości finansowania obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków przez wojewódzkich konserwatorów zabytków;
- określenie, komu przysługuje status strony w sprawach administracyjnych prowadzonych na podstawie ustawy o ochronie zabytków;
- wprowadzenie możliwości przyznawania nagród osobom, które znalazły zabytek w trakcie poszukiwań zabytków – uzasadniają konieczność zmiany stanu prawnego projektodawcy.

2.2. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Rządowymi dokumentami tworzącymi ramę do mecenatu oraz nowoczesnej polityki względem materialnej poprawy stanu zabytków są:

- 1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022** został przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (MP 2019 r., poz. 808)

Celem głównym Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”. Jest on wdrażany przez trzy cele szczegółowe oraz poprzez odpowiednie kierunki działań:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego
 - Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
 - Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,

- Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.
- Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
 - Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
 - Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
 - Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
 - Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.
- Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
 - Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
 - Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
 - Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
 - Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego
 - Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
 - Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
 - Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

- Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami
 - Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.

Uchwałą nr 239/2011 z dnia 13 grudnia 2011 r. Rada Ministrów określiła koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 roku, która będzie realizowana poprzez wdrażanie celów szczegółowych:

- Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności,
- Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów,
- Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej,
- Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski,
- Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa,
- Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

2.3. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Bulkowo wykazuje zgodność, zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

I. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r. *Innowacyjne Mazowsze* (uchwała nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r.)

Podstawowym celem Strategii jest rozwój produkcji ukierunkowanej na eksport w przemyśle zaawansowanych i średniozaawansowanych technologii oraz w przemyśle i przetwórstwie rolno-spożywczym. Określono dwa ramowe cele strategiczne, z których drugi dot. *wykorzystania potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia*. Zakłada konieczność realizacji działań w kierunku:

- a) Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu,
- b) Upowszechnienia kultury i twórczości,
- c) Kreowania miast jako centrów aktywności kulturalnej,
- d) Wspierania rozwoju przemysłu kreatywnego,
- e) Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej.

II. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego (uchwała nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r.)

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego stanowi element systemu planowania przestrzennego i pełni w nim funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym a planowaniem lokalnym. Określa podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Samorząd Województwa Mazowieckiego prowadzi politykę rozwoju, dążąc do zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju, zachowania spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej, wzrostu konkurencyjności gospodarki regionu oraz tworzenia nowych miejsc pracy.

Wśród celów niezbędnych do realizacji założeń rozwoju regionalnego istotnymi dla dziedzictwa kultury są:

- a) realizacja zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
- b) zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez:
 - a. przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
 - b. wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;
 - c. ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
 - d. odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi;
 - e. wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
 - f. tworzenie muzeów, w tym Stacji Muzeum, Muzeum Centralnego Okręgu Przemysłowego na terenie dawnej Fabryki Broni oraz Centrum Nauki im. T. Sołtyka w Radomiu;
 - g. ochronę regionów etnograficznych oraz krain historycznych, jako cennych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, również jako element współpracy oraz rozwoju powiązań z sąsiadującymi województwami.

III. Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025 (uchwała nr 169/21 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 grudnia 2021 r.)

Program na lata 2022-2025 będzie kontynuować misję z poprzedniego Programu na lata 2018-2021, która brzmi:

Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.

Misji będzie towarzyszyć wizja strategiczna opieki nad zabytkami, będąca zapisem pożądanego stanu docelowego w 2025 r. Przyjęto założenie polegające na polepszeniu się opieki nad zabytkami m.in. poprzez powstanie forum gminnych specjalistów opieki nad zabytkami, wzrost dumy lokalnych społeczności z posiadanych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz wzrost świadomości obowiązków opieki nad zabytkami. Położono również nacisk na dokumentację niedocenianego wcześniej dziedzictwa XX wieku.

W odpowiedzi na identyfikację najważniejszych problemów w opiece nad zabytkami (niska świadomość wartości dziedzictwa kulturowego, trudności w dostępie do środków finansowych na opiekę nad zabytkami oraz nieskuteczne narzędzia działań w zakresie opieki nad zabytkami) określono trzy obszary strategiczne - będące obszarami koncentracji działań. Towarzyszącą im, w każdym z obszarów, cele strategiczne realizowane przez przedsięwzięcia strategiczne.

W ramach Programu Opieki nad Zabytkami wytyczono trzy obszary strategiczne oraz cele strategiczne i przedsięwzięcia:

A. Edukacja kształtująca świadomość i postawy

1. Cel strategiczny A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków
2. Cel strategiczny A.2. Kształtowanie postawy zainteresowanie dziedzictwem

B. Optymalizacja systemu dostępu właścicieli zabytków do środków

3. Cel strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich
4. Cel strategiczny B.2. Dbłość o zabytki własne województwa

C. Skuteczne narzędzia działania

5. Cel strategiczny C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa
6. Cel strategiczny C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków

IV. Strategia rozwoju powiatu plockiego na lata 2023-2027 (uchwała nr 396/XLII/2022 Rady Powiatu w Płocku z dnia 21 grudnia 2022 r.)

Strategia rozwoju powiatu plockiego na lata 2023-2027 stanowi dokument strategiczny, nakreślający długookresowe założenia nastawione na rozwój powiatu. Bazuje na Strategii Rozwoju Powiatu Plockiego na lata 2014-2020.

Dokument przedstawia wizję, która kontynuuje założenia z poprzedniej wersji: *Powiat Płocki to bezpieczna Mała Ojczyzna w której chcemy żyć, pracować i wypoczywać.*

Nadrzędnym celem Strategii jest *Wielofunkcyjny rozwój powiatu w oparciu o zasoby naturalne.* Za najważniejszy dla niniejszego opracowania należy uznać ten ostatni, który określa następujące kierunki działań:

- ochrona i promocja zasobów krajobrazowych i przyrodniczych,
- podnoszenie poziomu atrakcyjności turystycznej i rozwój bazy turystycznej powiatu
- wspieranie promocji produktów lokalnych
- budowa ścieżek i ciągów pieszo-rowerowych
- integracja społeczna i budowa tożsamości lokalnej
- rozwój i upowszechnianie kultury i kultury fizycznej
- wspieranie powiatu płockiego z innymi samorządami terytorialnymi i ich reprezentacjami w kraju i zagranicą.

2.4. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

I. Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Bulkowo na lata 2017 – 2025 (uchwały nr 260/XXXIV/18 Rady Gminy Bulkowo z dnia 27 marca 2018 r.)

Dokument stanowi wieloletni program działań o charakterze gospodarczym lub społecznym, dotyczący gospodarki przestrzennej i urządzeń technicznych, zmierzający do wyprowadzenia obszaru zdegradowanego z sytuacji kryzysowej oraz stworzenia warunków do jego dalszego rozwoju, realizowany przez różne podmioty, zgodnie z określonym harmonogramem czasowym i finansowym z różnych źródeł, opracowany, przyjęty i koordynowany przez gminę.

Celem dokumentu jest wskazanie obszarów zdegradowanych oraz wskazanie konkretnych przedsięwzięć prowadzących do ich likwidacji.

W ramach działań rewitalizacyjnych zdefiniowano obszary zdegradowane i przeznaczone do rewitalizacji, w tym obiekty historyczne będące własnością gminy, a których stan pogarsza się. Są to zespoły dworsko-parkowe w Nadułkach i Worowicach. Obecnie gmina jest właścicielem zespołu w Worowicach, gdzie planowane są prace remontowo-konserwatorskie.

II. Program Rozwoju gminy Bulkowo pn. Strategia zrównoważonego rozwoju gminy Bulkowo do 2025 roku (Uchwała Nr 102/XV/16 Rady Gminy Bulkowo z dnia 30 marca 2016 r.)

Strategia zrównoważonego rozwoju gminy Bulkowo do 2025 roku jest instrumentem długoterminowej polityki kompleksowego i zrównoważonego rozwoju gminy Bulkowo. Określa wizję gminy jaka ma zostać zrealizowana i najważniejsze kierunki działań rozwojowych, zapisane w postaci: celu nadrzędnego, celów strategicznych, celów operacyjnych i programów operacyjnych.

Wizja gminy Bulkowo została sformułowana w trakcie warsztatów strategicznych, w których uczestniczyli zainteresowani mieszkańcy gminy. Brzmi ona następująco:

Gmina Bulkowo to miejsce przyjazne mieszkańcom, otwarte na ich potrzeby. Obok rolnictwa rozwijamy przedsiębiorczość. Myśląc o przyszłości dbamy o środowisko.

Strategia wyznacza następujące cele:

Cel nadrzędny: Wzrost atrakcyjności gminy Bulkowo jako miejsca życia

Cele strategiczne:

1. Integracja mieszkańców, rozwój kapitału ludzkiego i wykorzystanie potencjału społeczności gminy
2. Efektywne wykorzystanie wewnętrznych i zewnętrznych zasobów
3. Aktywizacja gospodarcza gminy i tworzenie miejsc pracy
4. Ochrona i podnoszenie jakości walorów przyrodniczych i rolniczych obszaru gminy.

Dokument podkreśla konieczność efektywnego wykorzystania lokalnego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.

III. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Bulkowo (uchwały nr 105/2012 Rady Gminy Bulkowo z dnia 07 lutego 2012 r.)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, w oparciu o który prowadzona jest polityka i strategia działań w sferze zagospodarowania przestrzennego, społeczno-gospodarczego oraz ekologicznego.

Dokument jest podstawą koordynacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powinien być także podstawą koordynacji wszystkich decyzji i przedsięwzięć realizacyjnych samorządu w zakresie gospodarki przestrzennej gminy. Odgrywa także rolę w kształtowaniu struktury funkcjonalno-przestrzennej jako ośrodek informacji o możliwościach i ograniczeniach w odniesieniu do poszczególnych obszarów.

Tekst studium wskazuje obiekty, które podlegają ochronie konserwatorskiej, zarówno nieruchome, jak i archeologiczne. Wskazuje przy tym konieczność ochrony dóbr kultury wpisanych do rejestru zabytków, będących w spisie konserwatorskim oraz stanowisk archeologicznych wymienionych szczegółowo w tekście studium.

IV. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zawarte zostały zapisy z m.in. zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

W poniższych planach zagospodarowania przestrzennego wprowadzone zostały zapisy dotyczące ochrony stanowisk archeologicznych.

Lp.	Nazwa uchwały	Numer i data podjęcia uchwały przez Radę Gminy Bulkowo
1	Uchwała w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Bulkowo	Uchwała nr 278/XXXII/14 Rady Gminy Bulkowo z dnia 18.02.2014 r.
2	Uchwała w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Bulkowo dla obszarów rozmieszczenia elektrowni wiatrowych w miejscowościach Nowy Podleck i Gocłowo	Uchwała nr 306/XXXV/14 Rady Gminy Bulkowo z dnia 03.06.2014 r.
3	Uchwała w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Bulkowo dla obszarów rozmieszczenia elektrowni wiatrowych w miejscowościach Nowy Podleck i Rogowo Nowe	Uchwała nr 308/XXXV/14 Rady Gminy Bulkowo z dnia 03.06.2014 r.

We wskazanych planach znajdują się zapisy związane z ochroną stanowisk archeologicznych poprzez m.in. konieczność prowadzenia wszelkich prac ziemnych realizowanych w obrębie stanowisk pod stałym nadzorem archeologicznym.

V. Uchwała w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków położonych na terenie Gminy Bulkowo (uchwała nr 333/LIII/23 Rady Gminy Bulkowo z dnia 28 lutego 2023 r.) następnie zmieniona **Uchwałą w sprawie zmiany Uchwały Nr 333/LIII/23 Rady Gminy Bulkowo z dnia 28 lutego 2023 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków położonych na terenie Gminy Bulkowo** (uchwała nr 344/LV/23 Rady Gminy Bulkowo z dnia 24 kwietnia 2023 r.)

Uchwała określa zasady i sposób udzielenia dotacji na prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach objętych ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Rada Gminy Bulkowo ustala w budżecie Gminy Bulkowo wysokość środków przeznaczonych na dotacje.

VI. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Bulkowo jest w trakcie opracowywania. Planowany termin uzgodnień to 1. połowa 2023 r. W kolejnych latach Plan będzie aktualizowany zgodnie z wytycznymi zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie *organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych* (Dz. U. 2004 nr 212 poz. 2153).

3. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY BULKOWO

3.1. ZARYS HISTORII GMINY¹

Ze względu na korzystne warunki dla rozwoju rolnictwa osadnictwo na terenie gminy Bulkowo ma długą historię. Dzisiejszy obszar gminy leżał w przeszłości na Ziemi Wyszogrodzkiej, stanowiąc jej środkową część. Ziemia Wyszogrodzka należała do Księstwa Płockiego. Gdy zostało ono w 1495 r. wcielone do Korony, król Jan Olbracht pozwolił na przyłączenie Ziemi Wyszogrodzkiej do Księstwa Mazowieckiego, pod panowanie Piastów czersko-warszawskich. Dopiero po ich śmierci w 1526 r. powróciła z resztą Mazowsza do Polski. Ziemia Wyszogrodzka, najmniejsza ziemia Rzeczypospolitej stanowiła jeden powiat. Sama miejscowość Bulkowo nie ma ciągłej dokumentacji historycznej, znane zapisy z okresu średniowiecza są nieliczne.

Najstarsze wzmianki o wsi Bolkowo występują w dokumentach wystawionych w latach 1113-1124 i 1230-1240, zawierających spisy grodów i wsi przeznaczonych przez kapitułę płocką dla klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku.

Bulkowo (Bolkowo) było wsią książęcą. W 1349 r. książę płocki Bolesław III podarował Bolkowo jednemu ze swoich rycerzy, nie wymienionemu z imienia. W 2. połowie XIV w. właścicielem Bolkowa jest kasztelan wyszogrodzki Sasin ze Smardzewa herbu Prawdzic bądź Jastrzębiec, nazywany potem Sasinem z Bolkowa. Z rąk potomków Sasina powróciła do własności książęcej, a od 1526 r. własność królewska.

W XVIII w. wieś dzierżawiona była przez Antoniego Karczewskiego, wojszczyca ciechanowskiego. Około 1823 r. Bulkowo przeszło na własność Franciszka Rościszewskiego, radcy woj. płockiego, a na początku XX w. (około 1906 r.) należała do rodziny Januszkiewiczów.

W roku 1793 w wyniku II rozbioru Rzeczypospolitej, Bulkowo znalazło się w granicach państwa pruskiego. W tym czasie w Bulkowie sprowadzano niemieckich osadników, którzy wznoszą niewielki kościół ewangelicki, szkołkę oraz założyli cmentarz grzebalny, który istniał do końca XX wieku. Kościół i szkołę rozebrano po zakończeniu I wojny światowej.

¹ Na podstawie: Katalog zabytków sztuki w Polsce, Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego, O historii zapisanej w Bulkowie, Mieczysław Józwiak

Mieszkańcy Bulkowa boleśnie doświadczyli represji po powstaniu styczniowym. Kultywowana jest pamięć Józefa Zycha - parobka. Jego losy podczas działań wojennych nie są dokładnie znane. Wiadomo tylko, że po powstaniu pozostawał pod nadzorem policyjnym i oczekiwał na rozprawę sądową, jednak udało mu się zbiec.

W 1385 r. w Bulkowie (Bolkowie) erygowano parafię przez biskupa Płockiego Ścibora z Radzymina, z fundacji Sasina wówczas marszałka dworu Janusza I Starszego, księcia mazowieckiego, wzniesiono drewniany kościół. Dodatkowo uposażono kościół w 1452 r. za sprawą Małgorzaty, żony Jana Rogali z Węgrzynowa wojewody mazowieckiego. W 1513 r. wzniesiono kościół na kamiennych fundamentach. Kolejny drewniany kościół zniszczony w XVIII w., następny wystawiony w 1754 r. staraniem proboszcza Antoniego Miastkowskiego, rozebrany w 1942 r. Współczesną świątynię wzniesiono w 1974 r. wg projektu Stanisława Marzyńskiego.

W Bulkowie w 1827 r. istniały 33 domy, kościół ewangelicki, dom modlitwy, szkoła elementarna, karczma i trzy wiatraki.

W XX w. Bulkowo nadal się rozwija i jeszcze przed I wojną światową w prywatnym budynku u gospodarza Feliksa Jeziaka założono szkołę, w której uczył jeden nauczyciel Stefan Różycki. Wybuch wojny przerwał nauczanie. Po zakończeniu wojny staraniem mieszkańców wsi Bulkowo zorganizowano Szkołę Powszechną z jedną izbą lekcyjną w domu pana Zygmunta Golacika. Uczył tam pan Jankowski, a następnie Wroński. W roku 1924 szkołę przeniesiono do domu Stanisława Lewandowskiego.

W latach 1954–1972 wieś należała i była siedzibą władz gromady Bulkowo. W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa płockiego. Miejscowość jest siedzibą gminy Bulkowo. W 2013 r. gmina Bulkowo uzyskała herb nawiązujący do herbu Ziemi Wyszogrodzkiej oraz herbu Prawdzic, należącego do pierwszego znanego właściciela Bulkowa, Sasina.

Istnienie wsi Daniszewo potwierdzona już w XIV w. jako własność Daniszewskich herbu Cholewa. W 1408 r. właścicielem był Stanisław Dębiec, podsędek wyszogrodzki. W 1. połowie XVI w. właścicielem był Jakub Daniszewski, potem jego żona Zofia z Kadłubowskich. W końcu XVIII w. wieś należała do Pankracego Karniewskiego, stolnika sierpskiego, a około 1823 r. Stanisława Turowskiego, radcy województwa płockiego. Daniszewską parafię erygowano prawdopodobnie w XII-XIII w. Pierwsza wzmianka o kościele pochodzi z 1389 r. W połowie XV w. plebanem parafii był Ścibor z Gościeńczyc, późniejszy biskup płocki. Obecny kościół wzniesiony w 1717 r. staraniem proboszcza Mateusza Karwowskiego. Współcześnie obmurowany.

We wsi Łubki istniała parafia pw. św. Aleksego Wyznawcy, która została prawdopodobnie wydzielona z parafii w Blichowie około 1400 r. wzmiankowana w 1441 r. W 1779 r. włączony do parafii w Blichowie, jako filialny funkcjonuje do około 1880 r.

Blichowo w XV i XVI w. należało do Blichowskich herbu Prus II. W XVIII w. przeszło na własność Zaborowskich, następnie Żórawskich m.in. Zofii z Somoniewskich Żórawskiej, podsędkowej wyszogrodzkiej. Parafię św. Anny, po raz pierwszy wzmiankowanej w 1441 r., erygowano prawdopodobnie w 2. połowie XIV w. Kościół w 1. połowie XVIII w. gruntownie przebudowany lub wystawiony na nowo. Rozbudowany w 1935-1936 r. wg projektu Stanisława i Tadeusza Jakimowiczów.

3.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY

Gmina Bulkowo jest typowo rolniczą gminą, w skład której wchodzi 31 sołectwa. Wsie w typie ulicówki z przydrożnymi kapliczkami i krzyżami zlokalizowane są głównie przy drogach powiatowych i gminnych. Głównym ośrodkiem mieszkalno – administracyjno – usługowym są wsie Bulkowo i Blichowo.

Na terenie gminy zachowały się przykłady tradycyjnego budownictwa murowanego i drewnianego. Są to przeważnie 1-kondygnacyjne domy z dachami 2-spadowymi. Ich stan zachowania jest zróżnicowany. Poddawane są licznym przebudowom, w wyniku których tracą swoje wartości zabytkowe oraz pierwotny wygląd.

Ważnymi elementami krajobrazu kulturowego, charakterystycznymi dla gminy Bulkowo są zespoły dworskie i folwarczne. Założenia stały się czynnikiem podporządkowującym układ i rozwój części wsi na terenie gminy. Większość pierwotnych schematów planistycznych została przekształcona w procesie zmian w stosunkach własnościowych, rozwoju gospodarki folwarcznej oraz współczesnych rozbudów miejscowości. Największe zmiany miały jednak miejsce po II wojnie światowej. Obecnie pierwotny układ zabudowy wsi często jest zaburzony poprzez dosyć intensywną zabudowę jednorodziną.

Przy drogach pomiędzy miejscowościami, a także bezpośrednio prowadzącymi do założeń, częściowo dostrzegalne są aleje drzewne. Zachowały się one w stosunkowo sporej ilości. Przykłady alei dębowych czy wierzbowych są naturalnymi źródłami historycznego ukształtowania miejscowości w gminie.

Równie istotnymi elementami krajobrazu kulturowego są także miejscowości z cennymi historycznie i artystycznie zespołami kościelnymi: Blichowo, Daniszewo, Pilichowo. W skład zespołów kościoła wchodzi także cmentarze przykościelne sięgające nawet XV w.

Na terenie gminy zachowały się także historyczne przykłady małej architektury w postaci krzyży i kapliczek przydrożnych będących przejawem tradycyjnej, ludowej religijności mieszkańców regionu, a także wyrazem wdzięczności za przeżycie wojen, czy uzdrowienia. Usytuowane najczęściej na rozstajach dróg, poza granicami wsi oraz w jej obrębie.

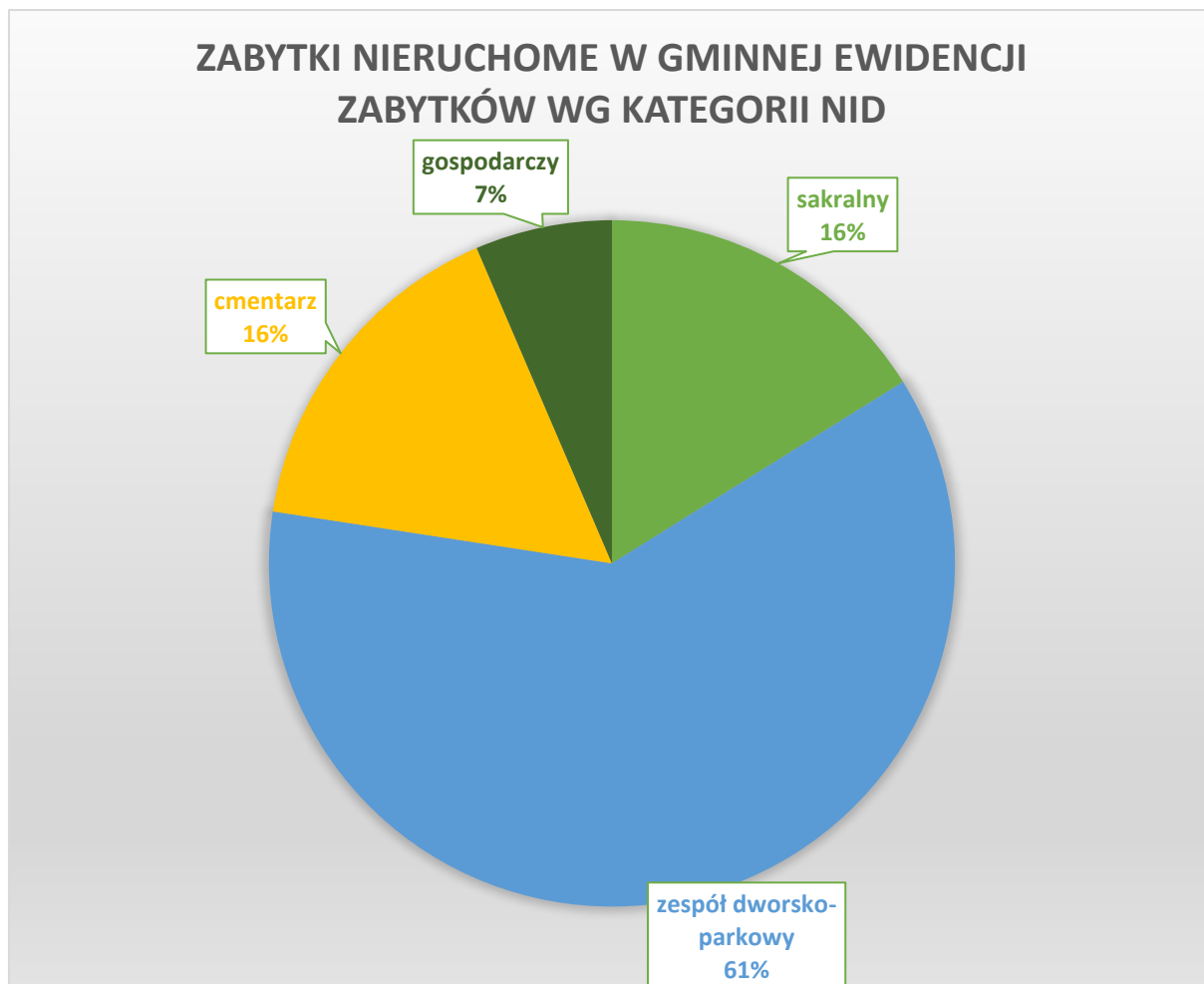
3.3. ZABYTKI NIERUCHOME

Na terenie gminy Bulkowo ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków objętych jest 13 obiektów i zespołów. Są to głównie zespoły dworsko-parkowe i obiekty sakralne. Ich wykaz znajduje się w punkcie 4.1.

W gminnej ewidencji zabytków znajduje się 31 obiektów usytuowanych w 14 sołectwach. Ilość ujętych obiektów rozkłada się od 1 w miejscowości m.in. Bulkowo czy Dobra, po 6 obiektów w Plichowie.

Największą grupą obiektów włączonych do gminnej ewidencji zabytków stanowią założenia dworsko-parkowe (61%). Są to głównie dwory i parki z XIX i początku XX w. Obiekty sakralne i cmentarze stanowią po 16% wszystkich obiektów. Proweniencja ich sięga nawet XVI w., jednak dominują także obiekty XIX-wieczne. W ewidencji ujęto także dwa obiekty gospodarcze z końca XIX w.

Duży wpływ na stan zachowania zabytków nieruchomych ma świadomość społeczeństwa w kwestii ochrony istotnych wartości architektonicznych danego obiektu. Podejmowanie prac budowlanych na własną rękę przy obiektach historycznych bez konsultacji z właściwym urzędem ds. ochrony zabytków może prowadzić do zubożenia wartości historycznych, naukowych i artystycznych oraz w konsekwencji do zatracenia historycznej zabudowy, co jest spowodowane małą liczbą obiektów zabytkowych na terenie gminy.

Na terenie gminy zachowały się reprezentatywne przykłady architektury, która jest świadectwem przemian historycznych i społecznych na tych terenach. Poniżej scharakteryzowano najważniejsze przykłady obiektów sakralnych i dworskich oraz zabudowę i zespoły parkowe, które są własnością gminy Bulkowo.

Blichowo zespół kościoła parafialnego pw. św. Anny

W 1501 r. pojawia się wzmianka o zrujnowanym kościele, pozbawionym dachu w Blichowie. Kolejna świątynia wzniesiona została po 1576 r. i poświęcony w 1589 r. Istniał do początku XVIII w. W 1 . połowie XVIII w. gruntownie przebudowany lub wystawiony na nowo. Rozbudowany w 1935-1936 r. wg projektu Stanisława i Tadeusza Jakimowiczów. Wewnątrz zachowały się malowidła ściennie o charakterze secesyjnym wykonane przez Władysława Daniewskiego. Zachowane wyposażenie pochodzące z XVII-XIX w.

Kościół zachowany w dobrym stanie.

Nieopodal kościoła zachował się także park dworski z XIX w., którego właścicielem częściowo jest Gmina Bulkowo. Układ przestrzenny parku czytelny jedynie fragmentarycznie, zachowany starodrzew.

Daniszewo Kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego

Daniszewską parafię erygowano prawdopodobnie w XII-XIII w. Pierwsza wzmianka o kościele pochodzi z 1389 r. W połowie XV w. plebanem parafii był Ścibor z Gościeńczyc, późniejszy biskup płocki. Obecny kościół wzniesiony w 1717 r. staraniem proboszcza Mateusza Karwowskiego. Współcześnie kościół częściowo rozebrany i obmurowany. Wewnątrz zachowane wyposażenie z XVII-XIX w. Cmentarz przykościelny datowany jest na XV w., na placu kościelnym zlokalizowana także dzwonnica z XIX w.

Kościół zachowany w dobrym stanie.

Osiek zespół dworsko-parkowy

Budynek dworski został wzniesiony dla Antoniego Czaplickiego w latach 1918-1921 wg projektu architekta Kazimierza Rutkowskiego. Do 1945 r. był własnością Czesława Czaplickiego, po wojnie pełnił funkcję przedszkola, biur i mieszkań pracowników PGR. Obecnie własność prywatna. Częściowo czytelny historyczny układ przestrzenny parku z zachowanym starodrzewem.

Zespół zachowany w średnim stanie.

Pilichowo zespół kościoła pw. św. Marii Magdaleny

Parafia pw. św. Doroty erygowana prawdopodobnie pod koniec XIV w. Pierwsza wzmianka o kościele pochodzi z 1477 r. Kolejny kościół drewniany wzniesiony i konsekrowany w 1522 r. Spalony na początku XVIII w. Obecna świątynia wzniesiona w 1719 r. z fundacji Jana Bromirskiego, podkomorzego wyszogrodzkiego. W 1788 r. został przebudowany wraz ze zmianą wezwania. Remontowany w 1862 r. oraz w XX w. Wyposażenie pochodzi z XVII-XIX w. Na placu kościelnym zachowana dzwonnica z XIX w. Kościół zachowany w dobrym stanie.

Pilichowo zespół dworsko-folwarczny

Budynek dworski został wzniesiony w 1911 r. dla rodziny Góreckich. Po II wojnie światowej funkcjonowało w nim przedszkole, mieszkania i biura PGR. Obecnie pełni funkcję mieszkalną w prywatnych rękach. Pozostałości zabudowy folwarcznej pochodzą z końca XIX w. Układ przestrzenny parku z XIX w. mało czytelny, zachowamy starodrzew.

Zespół zachowany w średnim stanie.

Worowice zespół dworsko-parkowy

Dwór wzniesiony około 1900 r. dla rodziny Przedpełskich na miejscu wcześniejszego dworu Gościckich, do 1945 r. własność Szimplińskich. Obecnie Urząd Stanu Cywilnego – sala ślubów. Zachowany w średnim stanie. Park założony w 1904 r. na planie prostokąta, przekomponowany w 1923-1925 r. z zachowaną aleją kasztanową, szpalerami oraz starodrzewem lip i świerków.

Bulkowo dwór

Budynek dworu wzniesiony na początku XX w. Obecnie własność Gminy Bulkowo, pełni funkcję mieszkalną. Przekształcony po II wojnie światowej, wymaga prac remontowo-konserwatorskich.

Włóki Park dworski

Park został założony w połowie XIX w. W tym czasie Włóki były własnością Wincentego Popkowskiego. W 2. połowie XIX w. majątek przechodzi na własność rodziny Radwanów. Obecnie układ przestrzenny parku częściowo czytelny, zachowany starodrzew. Park należy do Gminy Bulkowo.

Nowy Podleck park dworski

W 1. połowie XIX w. Nowy Podleck był własnością rodziny Kozarzewskich. Wg niepotwierdzonych źródeł park może pochodzić z połowy XVIII w. Obecnie historyczny układ bardzo mało czytelny. Częściowo park należy do Gminy Bulkowo.

3.4. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Zgodnie z treścią art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek archeologiczny jest to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Zgodnie z art. 6 ust. 3 ww. ustawy o ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania: zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje on istniejący zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną terenu oraz uwzględnianie informacji zawartych w zbiorach archiwalnych, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są wszelkie informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktnach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe zebrane dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP może być źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i zabytkach archeologicznych.

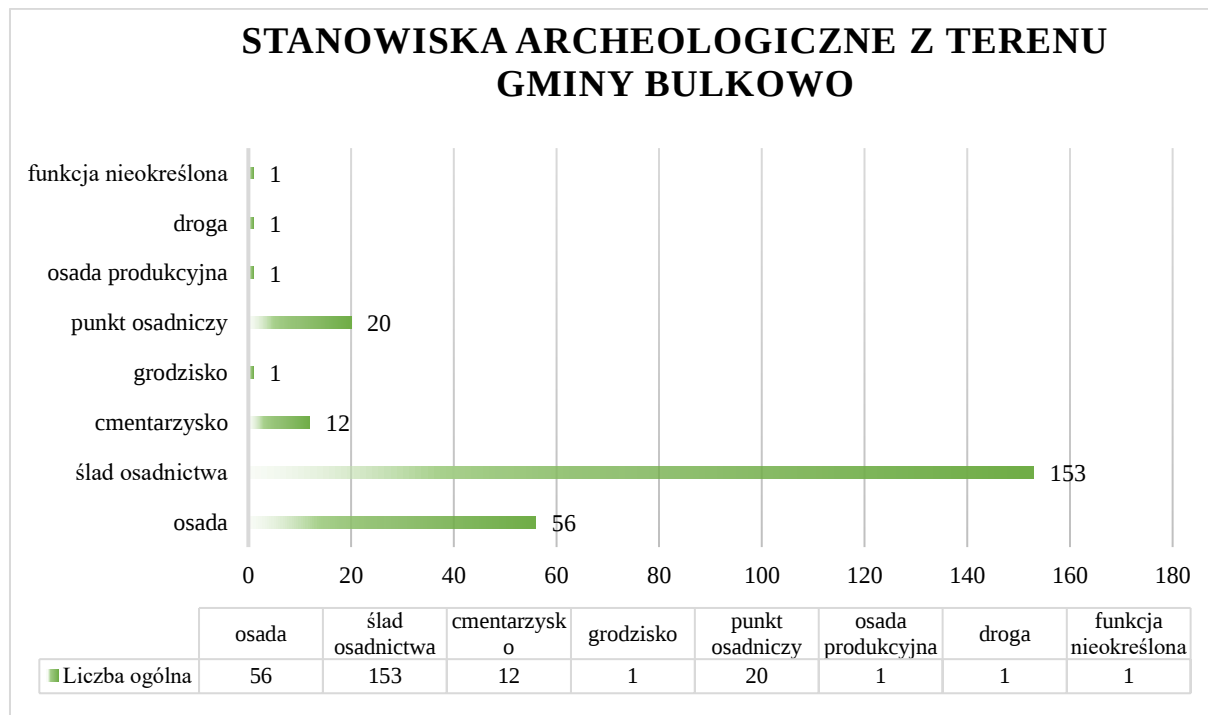
Obecnie Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na gminę Bulkowo obowiązek sporządzenia ewidencji zabytków archeologicznych znajdujących się na terenie gminy, którą należy na bieżąco uzupełniać o nowe dane nt. wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktnach przeszłości, niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP.

W ewidencji zabytków archeologicznych ujęto 166 stanowisk, na których stwierdzono różne funkcje osadnicze. Jedno grodzisko zlokalizowane w Bulkowie ujęto w rejestrze zabytków.

Pozostałe obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków archeologicznych to w znacznej części osady i pozostałości osadnicze najliczniej reprezentowane przez średniowiecze i okres nowożytny, a także okres rzymski. Na terenie gminy Bulkowo występują także cmentarzyska z

epoki brązu, okresu wpływów rzymskich i z okresu średniowiecza, a także średniowieczna osada produkcyjna.

Prezentacja zasobów archeologicznych dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Bulkowo:

Większość stanowisk archeologicznych posiada przypisaną więcej niż jedną funkcję.

Stanowiska archeologiczne z terenu gminy Bulkowo – forma ochrony			
Lp.	Funkcje	W gminnej ewidencji	Rejestr zabytków
1	osada	56	0
2	ślad osadnictwa	153	0
3	cmentarzysko	12	0
4	grodzisko	1	1
5	punkt osadniczy	20	0
6	osada produkcyjna	1	0
7	droga	1	0
8	funkcja nieokreślona	1	0
Razem		245	1

Chociaż pierwsze badania archeologiczne na terenie gminy Bulkowo były prowadzone w latach 50.-70. XX w., to pierwsze prace archeologiczne prowadzone przez Franciszka Tarczyńskiego miały miejsce już w latach 80. i 90. XIX w.

W Blichowie odkryty został Kurhan. Znajduje się on za kościołem w kierunku południowo-wschodnim. Cmentarzysko datuje się na 4. ćwierć XI w. – 1. połowę XII w. Badania archeologiczne, były prowadzone przez Franciszka Tarczyńskiego w 1885 i 1890 r. Mimo trudnych warunków pracy, które były spowodowane dużą liczbą kamieni, Tarczyńskiemu udało się wykopać sześć grobów, dwa kobiece i cztery męskie. Szkielety były zorientowane głowami na zachód. W grobie kobiety znajdowały się cztery pary zausznicy, mały nożyk oraz pierścionek z rozetkami, zaś w grobie mężczyzny znajdował się nóż, osetka, fragment okucia od skórzanego paska, obrączki oraz pałak od kubelka. Wszystkie znaleziska aktualnie znajdują się w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie i Muzeum Diecezjalnym w Płocku.

W 1957 r. Zespół Polskiego Atlasu Archeologicznego prowadził badania grodziska średniowiecznego w Bulkowie. Grodzisko zlokalizowane jest przy zachodniej krawędzi rozległej łąki w widłach dwóch strug, około 500 m na północny wschód od kościoła w Bulkowie. Jest to grodzisko pierścieniowate o średnicy 72 m, otoczone fosą. Wał o łagodnym stoku od wnętrza grodziska opada stromo ku fosie. Wg Ireny Góreckiej fosa ta, była wypełniona wodą o głębokości około 1 metra. Główny wał miał wysokość około 4 m. od dna fosy. Został jednak zniszczony przez ingerencję człowieka. Z powierzchni wnętrza grodziska zebrano ceramikę średniowieczną, charakterystyczną dla XIV i XV w. Grodzisko zostało wpisane do rejestru zabytków.

Kolejne odkrycia miały miejsce w ostatnich latach w związku z realizacją programu „Archeologiczne Zdjęcie Polski” (AZP). W ramach tych działań do gminnej ewidencji zabytków wpisano łącznie 166 stanowisk, w większości pochodzących ze średniowiecza oraz okresu nowożytnego. Mniejsza liczba stanowisk pochodzi z okresu wpływów rzymskich, okresów pradziejowych, w tym najstarsze z epoki kamienia, a także z epoki żelaza i brązu.

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej i rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) wszystkie zabytki archeologiczne - bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Stanowiska archeologiczne niewpisane do rejestru zabytków, ujawnione głównie podczas badań AZP, stanowią podstawową i najliczniejszą grupę archeologicznego dziedzictwa kulturowego. Zasięg stanowisk archeologicznych wyznaczony jest na mapach na podstawie badań powierzchniowych, nie zawsze jednak dokładnie musi odpowiadać zasięgowi

występowania reliktyw archeologicznych. Dlatego, należy go traktować orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne występują także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego- obowiązek (z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1 cyt. ustawy), pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Istotnymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych są inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego, budowa dróg). Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali. Podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych, prace ziemne prowadzone w strefie ochrony stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Powyższy wymóg jest szczególnie ważny podczas takich inwestycji, jak budowa dróg, obiektów kubaturowych, gdyż inwestycje te z uwagi na szerokopłaszczyznowy charakter prac ziemnych, w bezpowrotny sposób niszczą substancję zabytkową i obiekty archeologiczne.

Przebudowa układów ruralistycznych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym, wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie. Pozwalają skorygować, uszczegółowić i potwierdzić dane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest również rozwój turystyki, zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te, dzisiaj atrakcyjne pod względem rekreacyjnym, w przeszłości często były miejscem zakładania osad ludzkich. Dostęp do wody stanowił podstawę egzystencji i umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Rozwój przemysłu, turystyki, budownictwa mieszkaniowego, może stanowić istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych, dlatego ważne jest wypełnianie przez inwestorów

wymogów konserwatorskich określonych przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Na terenie gminy Bulkowo największymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych, są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia szerokopłaszczyznowych prac ziemno-budowlanych.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Mazowieckiego Konserwatora Zabytków.

3.5. ZABYTKI RUCHOME

Zgodnie z art. 3 pkt. 3 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych będących dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki, bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest m.in. do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Z terenu gminy Bulkowo objęte ochroną konserwatorską są obiekty sakralne stanowiące wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Anny w Blichowie oraz kościoła parafialnego pw. Przemienienia Pańskiego w Daniszewie.

W Blichowie zachował się ołtarz główny, barokowy, z około 1690 r., ołtarz boczny, barokowy z około 1720 r., ambona z ok. 1720 r. oraz m.in. prospekt organowy z XIX w.

W kościele w Daniszewie zachował się barokowy XVIII.-wieczny ołtarz główny z obrazem Matki Bożej z XVI w., XVIII.-wieczne 2 ołtarze boczne oraz historyczna ambona, chrzcielnica, prospekt organowy.

Cennym elementem dziedzictwa jest także wyposażenie ruchome kościoła pw. św. Marii Magdaleny w Pilichowie, pomimo że obecnie, nie jest wpisane do rejestru zabytków. Historyczne wyposażenie sakralne jest jednorodne, późnobarokowe datowane na około 1725 r. Są to m.in.: ołtarz główny, ołtarze boczne, ambona, chrzcielnica, feretrony.

3.6. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Pierwszym międzynarodowym traktatem poświęconym ochronie dziedzictwa niematerialnego jest Konwencja UNESCO z 17 października 2003 r. Jej główne cele są następujące:

- ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek,
- wzrost, na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane,
- zapewnienie międzynarodowej współpracy i pomocy.

Konwencja UNESCO kładzie nacisk na ochronę tradycji i przekazów ustnych, w tym szczególnie języka, sztuk widowiskowych, zwyczajów, rytuałów i obrzędów tradycyjnych, wiedzy i praktyk dotyczących przyrody i wszechświata, a także umiejętności związanych z rzemiosłem tradycyjnym.

Na terenie gminy funkcjonują następujące instytucje, organizacje i stowarzyszenia zajmujące się promowaniem kultury i dziedzictwa kulturowego:

Gminna Biblioteka Publiczna im. Stanisława Lema w Bulkowie

Gminna Biblioteka Publiczna w Bulkowie, powstała w 1947 roku jako Biblioteka Gromadzka w Blichowie z siedzibą w Łubkach, ze stanem początkowym księgozbioru 500 woluminów. Z placówki o bardziej niż skromnych warunkach lokalowych i małym księgozbiorze, biblioteka przez lata przeistaczała się w instytucję nowoczesną, o szerokiej ofercie usługowej skierowanej do każdej grupy użytkowników. Aktualnie biblioteka posiada ponad 26 tysięcy woluminów. W 1955 roku biblioteka została przeniesiona do Bulkowa, gdzie mieściła się razem z biblioteką szkolną. W latach 80. biblioteka została przeniesiona do Urzędu Gminy. Od 2007 r. znajduje się w odrębnym budynku biblioteki. Biblioteka w Bulkowie od lat jest miejscem bardzo elastycznym, nie tylko wypożyczalnią książek. To także strefa realizacji zainteresowań, dostarczenia rozrywki i obcowania z kulturą. Przez 74 lat istnienia biblioteki, odbyło się ok. 60 spotkań autorskich. Zostały zorganizowane: konkursy, warsztaty, wystawy, akcje biblioteczne, rajdy, teatrzyki, projekty, zajęcia komputerowe dla seniorów, kodowanie dla najmłodszych i szereg innych inicjatyw.

Od stycznia 2018 roku w strukturach biblioteki funkcjonuje multimedialna Pracownia Orange. Misją pracowni jest „być blisko ludzi” – odpowiadać, reagować, kształtować ich potrzeby. W jedynym miejscu są dostępne zarówno książki (papierowe i elektroniczne), jak i komputery, roboty oraz szeroka oferta działań edukacyjnych, cyfrowych, wydarzeń kulturalnych i artystycznych. W 2020 r. powstał w bibliotece Makerspace, czyli strefa druku 3D i strefa elektroniki, w których można realizować swoje kreatywne projekty z wykorzystaniem najnowszego sprzętu technologicznego.

Stowarzyszenie "Nasza Przyszłość"

Do najważniejszych imprez i wydarzeń o charakterze kulturalnym, odbywających się na terenie gminy Bulkowo zaliczyć należy m.in.:

- Dni Bulkowa
- Festyn Rodzinny Stowarzyszenia „Nasza Przyszłość”
- Święto plonów gminy Bulkowo

Stowarzyszenie „Kolorowe Maki”

Stowarzyszenie podejmuje działania mające na celu m.in. upowszechniania czynnego udziału mieszkańców gminy w krzewieniu tradycji wiejskiej.

Ochotnicza Straż Pożarna

Na terenie gminy Bulkowo działa Ochotnicza Straż Pożarna, która stanowi także ważny filar kultury niematerialnej regionu. Adam Kosiński, urodzony w 1860 roku, założył pierwszą straż pożarną w Daniszewie i Nadułkach. W okresie międzywojennym Mieczysław Doręda założył Ochotniczą Straż Pożarną w Łubkach.

Dominika i Adam Gorscy, wielcy, lokalni społecznicy, powołali Straż Pożarną w Daniszewie z siedzibą w ich majątku. Następnie wybudowali remizę – obecna organistówka. Ich córka własnoręcznie szyła mundury strażackie i wyhaftowała sztandar dla straży istniejący do dziś.

Na terenie gminy istnieje dziś sześć jednostek straży pożarnej.

Blichowo – pierwszą jednostką była straż w Blichowie, założona w 1908 r.

Bulkowo – w 1929 r. z inicjatywy Januszewicza, dziedzica bulkowskiego, utworzono Ochotniczą Straż Pożarną. Z Płocka sprowadził on wóz i sprzęt strażacki, które umieścił w pomieszczeniach gospodarczych swojego majątku.

Nadułki – jednostkę reaktywowano w 1972 r.

Nowe Łubki – dysponują jednostką straży pożarnej od 1929 r.

Pilichówko – jednostka powstała w 1914 r.

Worowice – jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej powstała w latach 60-tych, reaktywowana w 2001 r. i zmodernizowana w latach 2017-2018.

Na terenie gminy funkcjonuje także klub sportowy **Zjednoczeni Bulkowo**, który angażuje dzieci i młodzież do aktywności sportowej.

Urząd Gminy Bulkowo wydaje kwartalnik **Kurier Gminy Bulkowo**, który zawiera relacje z najważniejszych wydarzeń oraz informacje kulturalne.

Na terenie gminy działają także koła gospodyń wiejskich oraz koła angażujące seniorów:

- Koło Gospodyń Wiejskich „Bulkowianki” w Bulkowie
- Koło Gospodyń Wiejskich „Perły” w Blichowie
- Koło Gospodyń Wiejskich „Mirabelki” w Worowicach
- Koło Gospodyń Wiejskich we Włókach

- Koło Gospodyń Wiejskich „Marzenie” w Nadułkach
- Koło Gospodyń Wiejskich w Pilichówku
- Koło Gospodyń Wiejskich „Rogowianki”
- Koło Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Bulkowie
- Klub Seniora w Krubicach

Mieszkańcy kultywują także pamięć o walczących i poległych na frontach walki o wolność i niepodległość. Są to m.in.:

- nagrobek Stanisława Liszewskiego – ochotnik 4. Pułku Ułanów, uczestnik bitwy z bolszewikami w 1920 r.
- nagrobek Juliana Hermanowskiego i Mariana Michalskiego – uczestników bitwy z bolszewikami w 1920 r.
- nagrobek Stanisława Basiukiewicz – chorąży partyzanckiej brygady Grunwald, poległy w 1945 r.
- miejsce pamięci poległych w 1920 r.
- Blichowo – miejsce gdzie mieścił się areszt i karcer w czasie II wojny światowej.

3.7. ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH

Na terenie gminy Bulkowo, z inicjatywy Pana Mieczysława Józwiaka, pasjonata lokalnej historii, przy Szkole Podstawowej im. Marii Konopnickiej w Bulkowie, powstała mała izba pamięci ze zbiorami etnograficznymi. Na niewielkiej powierzchni wystawiono przedmioty codziennego użytku: sprzęt rolniczy i rzemieślniczy, dawne meble, szkolne ławki, obrazy czy przedmioty kuchenne, dawne dokumenty, a nawet globus z XIX w. Wszystkie obiekty pochodzą z terenu gminy Bulkowo. Są także makiety kościołów i dawnych dworów – łącznie 20 modeli własnoręcznie wykonanych przez Mieczysława Józwiaka. Ekspozycji towarzyszy również publikacja o historii gminnej miejscowości.

Muzeum powstało dzięki projektowi unijnemu Lokalnej Grupy Działania "Razem dla rozwoju", w który zaangażowane były: OSP Bulkowo, Urząd Gminy w Bulkowie wraz z wójtem oraz dyrekcja SP w Bulkowie.

4. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

4.1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Rejestr	Data wpisu	Datowanie
1	Blichowo	Kościół parafialny pw. św. Anny wraz z otaczającym drzewostanem	131/541/62 W	30.03.1962 r.	XVI w.
2	Blichowo	Park dworski	156/724/62 W	05.05.1962 r.	koniec XIX w.
3	Daniszewo	Kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego wraz z terenem cmentarza kościelnego	134/544/62 W	30.03.1962 r.	początek XVIII w.
4	Krzykosy	Pałac	A-822	27.10.2008 r.	1926 r.
5	Nadułki	Dwór	A-1668	03.11.2021 r.	połowa XIX w.
6	Nadułki	Park	6	24.08.1976 r.	XIX w.
7	Nowy Podleck	Park dworski	20	24.08.1976 r.	XIX w.
8	Osiek	Dwór	506	05.06.1979 r.	1925 r.
9	Osiek	Park	7	24.08.1976 r.	XIX w.
10	Pilichowo	Dwór	644	28.12.1993 r.	1911 r.
11	Pilichowo	Kościół pw. św. Marii Magdaleny wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 50 m	139/349/62 W	30.03.1962 r.	początek XVIII w.
12	Włóki	Park dworski	9	24.08.1976 r.	XIX w.
13	Worowice	Dwór wraz z ogrodem dworskim	554	29.06.1987 r.	początek XX w.

4.2. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Chronologia	AZP	Nr stanowiska w msc	Nr stanowiska na obszarze	Rejestr	Data wpisu
1	Bulkowo	Grodzisko	średniowiecze	50-58	1	1	424/773 W	06.12.1967 r.

4.3. ZABYTKI RUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Zgodnie z art. 3 pkt. 3 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych będących dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki, bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest m.in. do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Z terenu gminy Bulkowo objęte ochroną konserwatorską są obiekty sakralne stanowiące wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Anny w Blichowie oraz kościoła parafialnego pw. Przemienienia Pańskiego w Daniszewie.

4.4. GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW GMINY BULKOWO

Aktualna gminna ewidencja zabytków gminy Bulkowo została przyjęta Zarządzeniem nr 91/2023 Wójta Gminy Bulkowo z dnia 6. września 2023 r. W ewidencji ujęto 31 obiektów nieruchomości oraz 167 stanowisk archeologicznych.

Zabytki nieruchome

ANEKS nr 1. str. 75

Zabytki archeologiczne

ANEKS nr 2. str. 77

5. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Rozpoznanie mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego gminy Bulkowo przeprowadzono w oparciu o analizę SWOT.

Mocne strony:

- Bogaty i zróżnicowany regionalny krajobraz kulturowy,
- Częściowo czytelne historyczne układy ruralistyczne wzbogacone o obiekty historyczne,
- Zachowane zespoły dworsko-parkowe, reprezentujące różne style i proveniencje,
- Duża ilość (częściowo fragmentarycznie) alei przydrożnych,
- Opracowana gminna ewidencja zabytków,
- Uchwalone i sukcesywnie sporządzane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
- Przyjęte uchwałą rady gminy Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego,
- Utrzymanie w dobrym stanie obiekty sakralne,
- Stopniowy wzrost świadomości dotyczącej historii regionu, tradycji oraz wartości dziedzictwa kulturowego wśród lokalnej społeczności, bogata tradycja i przywiązanie mieszkańców do ziemi, silna tożsamość,
- Funkcjonowanie instytucji wspierających upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie gminy (Gminna Biblioteka Publiczna, Stowarzyszenie „Kolorowe Maki”, Ochotnicza Straż Pożarna, „Muzeum” w Bulkowie),
- Duże zaangażowanie samorządu w rozwój gminy,
- Położenie gminy przy drodze krajowej nr 62, w pobliżu dużych ośrodków miejskich (Płock, Płońsk, Nowy Dwór Mazowiecki, Sochaczew),
- Działalność lokalnych, gminnych i powiatowych organizacji pozarządowych związanych z rozpowszechnianiem wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa.

Słabe strony:

- Mała ilość obiektów ujętych w ewidencji zabytków,
- Niezadowalająca popularyzacja wiedzy o wartościach chronionych obiektów,
- Słabe wykorzystanie potencjału zabytków,
- Zjawisko zanikania tradycyjnej zabudowy drewnianej,
- Problemy finansowe mieszkańców, przekładające się na pogarszający się stan zachowania obiektów historycznych,
- Samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych powodujące utratę walorów zabytkowych,
- Niewystarczające nakłady na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami,
- Brak środków na prowadzenie dokładnych badań architektonicznych, historycznych i archeologicznych,
- Niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami,
- Słaba ekspozycja najważniejszych obiektów zabytkowych gminy.

Szanse i możliwości rozwoju:

- Rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków z włączeniem drewnianej zabudowy mieszkaniowej do ewidencji,
- Sukcesywne prowadzenie prac przy obiektach zabytkowych w celu zachowania oraz podnoszenia ich atrakcyjności turystycznej,
- Pozyskanie społecznej akceptacji zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz wypracowanie zasad łączenia interesów obywateli zamieszkujących i działających na terenie gminy z zasadami i potrzebami ochrony dziedzictwa,
- Nawiązanie w nowym budownictwie do lokalnych tradycji budowlanych, wykorzystanie nowych wzorców jednorodzinnej zabudowy, kontynuujących najlepsze tradycje budownictwa wiejskiego,
- Uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony środowiska kulturowego i naturalnego w lokalnych dokumentach o znaczeniu strategicznym,
- Dziedzictwo kulturalne podstawą do rozwoju turystyki,
- Wzrost aktywności i znaczenia inicjatyw społecznych, w tym wolontariatu oraz organizacji pozarządowych,

- Możliwość pozyskania środków na finansowanie działań rewitalizacyjnych oraz prac konserwatorskich z różnych źródeł zewnętrznych,
- Rezerwacja w budżecie gminy środków przeznaczanych na ochronę zabytków, także tych ujętych w ewidencji,
- Rozwój istniejących produktów i tworzenie nowych projektów w oparciu o istniejące, bogate zasoby,
- Poprawa dostępności informacji o atrakcjach turystycznych gminy,
- Kontynuowanie obecnych i tworzenie nowych okolicznościowych przedsięwzięć, imprez promujących dziedzictwo kulturowe,
- Kształtowanie wrażliwości na kulturę oraz edukacja regionalna dzieci i młodzieży,
- Organizowanie konkursów, zakresem obejmujących dziedzictwo kulturowe regionu,
- Rozwój współpracy z sąsiednimi gminami,
- Rosnące potrzeby mieszkańców, dużych ośrodków miejskich dotyczące nieodległych miejsc wypoczynku i aktywnej rekreacji,
- Edukacja obecnych i przyszłych użytkowników w zakresie bieżącej pielęgnacji obiektów zabytkowych,
- Stworzenie atrakcyjnej bazy danych o dziedzictwie kulturowym gminy,
- Współpraca z organizacjami turystycznymi i innymi,
- Coraz większa świadomość społeczna w zakresie oddziaływania pomiędzy posiadanym dziedzictwem kulturowym a rozwojem gospodarczym.

Zagrożenia i bariery:

- Prowadzenie remontów niezgodnie z wymogami konserwatorskimi,
- Degradacja obiektów zabytkowych spowodowana niewłaściwym użytkowaniem, prowadzeniem prac bez konsultacji z urzędem ochrony zabytków, bądź brakiem użytkownika,
- Zanik tradycyjnej zabudowy drewnianej poprzez wyburzenia i niewłaściwe przebudowy,
- Kryzys gospodarczy i związane z nim ograniczenia inwestycji,
- Niewystarczające środki budżetowe,
- Emigracja młodego, wykształconego pokolenia,
- Narastająca konkurencja na regionalnym rynku turystycznym,

- Negatywne nastawienie części właścicieli do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa na zachowanie wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń,
- Niewystarczające poczucie świadomości wartości tradycji i dziedzictwa obecnego w regionie.

6. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE, PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Strategicznym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Bulkowo na lata 2023-2026* jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy, które służyć powinno budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej społeczności, utrzymaniu ładu przestrzennego, rozwojowi turystyki oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Aby go osiągnąć należy podjąć działania priorytetowe, zapoczątkowując proces realizowany przez wiele lat, w konsekwencji których, zabytki będą otaczane coraz lepszą opieką. W miarę postępów, działania winny być poddawane systematycznej weryfikacji, co pozwoli na realne dopasowanie do aktualnych możliwości finansowych i potrzeb właścicieli.

Urząd Gminy Bulkowo ze względu na ustawowy obowiązek ochrony wartości społecznie istotnych, posiada instrumenty prawne umożliwiające budowanie i ugruntowanie świadomości społecznej względem ochrony i opieki nad lokalnym dziedzictwem kulturowym.

Ponadto poprzez prowadzone działania samorząd ma możliwość wskazywania kierunków rozwoju w stosunku do podmiotów prywatnych posiadających obiekty zabytkowe i kreowania polityki promocyjnej budującej wizerunek oraz prestiż gminy Bulkowo jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, nasyconego bogactwem zachowanych elementów kulturowych, o indywidualnym i unikatowym charakterze. Wobec powyższego objęcie – ze strony Urzędu Gminy Bulkowo – należyłą opieką zabytków stanowi jeden z istotnych aspektów działalności lokalnego samorządu.

Powyższą politykę określa *Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Bulkowo na lata 2023-2026*, dla realizacji którego, priorytetowe jest osiągnięcie celów określonych w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami.

Na potrzeby *Programu* określone zostały cztery podstawowe priorytety, które poprzez wytyczone w ich ramach kierunki działań oraz wskazane do realizacji zadania, w całości wypełniają ustawowe cele dla opracowywania gminnych programów opieki nad zabytkami.

Priorytet I. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Bulkowo

Priorytet II. Zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego

Priorytet III. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy Bulkowo

Priorytet IV. Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych służące budowaniu tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych gminy

Priorytet I. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Bulkowo		
Lp.	Kierunek działania	Zadanie
1	Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Prowadzenie prac remontowo konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy: dwór w Worowicach – prace remontowo konserwatorskie finansowane z programu Polski Ład dla kultury
2		Bieżące utrzymanie obiektów historycznych, stanowiących własność gminy we właściwym stanie technicznym i estetycznym (Blichowo, Bulkowo, Nowy Podleck, Włoki)
3		Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację pozostałych zabytków będących własnością gminy
4		Zwiększanie w budżecie gminy środków na udzielanie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków położonych na terenie Gminy Bulkowo
5		Wykonanie inwentaryzacji zachowanych historycznych alei przydrożnych z terenu gminy, a następnie podejmowanie regularnych prac porządkowych i bieżąca kontrola
6		Współorganizacja lub uczestnictwo w szkoleniach dotyczących procedur prawnych związanych z finansowaniem zabytków, konserwacji, możliwości sposobów aplikowania o środki na zabytki
7	Współpraca z użytkownikami i właścicielami budynków zabytkowych mająca na celu poprawę stanu zachowania i utrzymania substancji mieszkaniowej	Doradztwo w postępowaniach związanych z pozyskaniem funduszy zewnętrznych
8		Wsparcie parafii w Daniszewie i Plichowie (parafia Bulkowo) w uzyskaniu środków na prace
9		

		remontowo-konserwatorskie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków
10	Współpraca z rządowymi służbami ochrony zabytków	Współorganizacja oraz wsparcie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, a także udział w nich pracowników Urzędu Gminy zaangażowanych w sferę ochrony dziedzictwa kulturowego
11		Uzgodnienie wspólnych działań związanych z uświadamianiem prawnym właścicieli obiektów zabytkowych, jak i uczestnictwo w dokonywanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wizjach i przeglądach obiektów zabytkowych

Priorytet II. Zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego		
Lp.	Kierunek działania	Zadanie
1	Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków poprzez: 1. Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nieuwzględnionych w ewidencji m.in. przykłady drewnianego budownictwa, kapliczki i krzyże, aleje przydrożne 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną 3. Skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji
2	Intensyfikacja ochrony i opieki nad zabytkami gminy	Rozwinięcie w gminie systemu monitorowania ochrony i opieki nad zabytkami, poprzez m. in. ustalenie i opisanie procesu oraz powołanie zespołów na rzecz budowania i koordynowania współpracy pomiędzy samorządem terytorialnym, właścicielami, partnerami lokalnymi z organizacji pozarządowych, gospodarczych i przedstawicielami mieszkańców
3		Wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych m. in. poprzez monitorowanie stanu dziedzictwa i jego zagrożeń wykorzystując do tego celu: m.in. straż, jednostki organizacyjne gminy, a także udzielanie wsparcia finansowego (w miarę posiadanych środków) montażu instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom w obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków

4		Opracowanie i coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych
5	Kontrola stanu zachowania zabytków	Okresowa kontrola stanu technicznego i instalacji budynków zabytkowych, których właścicielem jest gmina Bulkowo zgodnie z przepisami

Priorytet III. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy Bulkowo

Lp.	Kierunek działania	Zadanie
1	Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji)
2		Staranne planowanie przestrzenne respektujące wartości historycznych układów ruralistycznych
3		Nawiązanie w nowej architekturze do lokalnych wzorów i materiałów oraz konsekwentnego egzekwowania praw w tym zakresie poprzez np. zainicjowanie opracowania z innymi gminami regionu (z wykorzystaniem wsparcia specjalistów, Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków) wzornika i katalogu tradycyjnego budownictwa obejmującego również detal architektoniczny jako instrumentu pomocniczego dla lokalnych architektów i inżynierów w projektowaniu nowej zabudowy nawiązującej do lokalnych tradycji
4		Poprawa ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez: - ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych - wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącą jego zabudowę

		wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk
5	Wykorzystanie walorów kulturowych i przyrodniczych gminy w tworzeniu oferty turystycznej	Systematyczne rozpowszechnianie wiedzy o szlakach kulturowych promujących zabytki na terenie regionu

Priorytet IV. Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych służące budowaniu tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych gminy

Lp.	Kierunek działania	Zadanie
1	Kształcenie i edukacja dzieci, młodzieży i dorosłych na rzecz ochrony zabytków	Dążenie do organizacji imprez dotyczących rocznic historycznych oraz innych wraz z kontynuowaniem dotychczas organizowanych
2		Współpraca z organizacjami turystycznymi oraz instytucjami związanymi z opieką i promocją dziedzictwa kulturowego w zakresie inicjowania i organizacji obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze gminy
3		Organizacja wystaw plenerowych promujących kulturę i dziedzictwo kulturowe w przestrzeniach publicznych na terenie gminy Bulkowo
4		Kultywowanie wiedzy o powstańcach styczniowych i uczestnikach walk o odzyskanie niepodległości z terenu gminy Bulkowo
5		Organizowanie we współpracy z sołtysami corocznych festynów promujących dziedzictwo kulturowe oraz tradycje związane z dożynkami i kiermaszami bożonarodzeniowymi
6		Zgłoszenie zabytków z terenu gminy do konkursu np. „Nasz Zabytek” organizowany przez Fundację Most the Most
7		Wspieranie inicjatyw indywidualnych i społecznych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym gminy (tj. zwyczaje, tradycje, obrzędy, itp.) oraz ich gromadzenie, opracowanie, udostępnianie i upowszechnianie, np. poprzez monografie, wydawnictwa, publikacje poświęcone dziedzictwu kulturowemu gminy i regionu
8		Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowopowstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowości – przysiółków, historycznych nazw ulic itp., inicjowanie nowego

		nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie, promujących lokalną historię i lokalne tradycje
9		Czerpanie z doświadczeń i wiedzy mieszkańców celem promocji regionu i wsparcia dziedzictwa kulturowego
10	Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	Aktualizacja i poszerzanie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy
11		Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego
12		Publikacja materiałów i wspieranie wydawnictw dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy (zabytków, miejsc pamięci, walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz historii miejscowości leżących na terenie gminy) w formie np. broszur, ulotek, filmów, folderów
13		
14	Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych	Prowadzenie i wspieranie działań dokumentujących dziedzictwo kulturowe gminy (w tym: badania archeologiczne, kwerendy w archiwach)
15	związanym z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	Wsparcie badaczy, których praca przyczynia się do poszerzania informacji o kulturze regionu
16	Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej
17		Współpraca z organizacjami turystycznymi w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej, zarówno wśród mieszkańców, jak i turystów
18	Wykorzystanie zasobu zabytków dla rozwoju gminy	Przeciwdziałanie niedostatecznej roli dziedzictwa kulturowego w lokalnej polityce, w tym budowaniu tożsamości i więzi społecznych, rozwoju gospodarczego opartego na innowacyjności oraz przedsiębiorczości lokalnej i wykorzystującego różnorodność kulturową jako czynnik konkurencyjności
19		Wsparanie i promocja partnerstwa publiczno-prywatnego służącego funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej

20		Prowadzenie aktywnego marketingu dziedzictwa kulturowego, m.in. we współpracy z NGO i przy wykorzystaniu programów grantowych gminy
21		Wykorzystanie potencjału architektury zabytkowej i terenów zielonych do utworzenia kulturowej oferty turystycznej

7. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawowa realizacja *Programu* odbywać się będzie poprzez:

- A. Ścisłą współpracę władz samorządowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Narodowym Instytutem Dziedzictwa oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, parafiami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi
- B. Działania własne władz samorządowych
 - 1. Prawne – problematyka zachowania dziedzictwa kulturowego zostanie uwzględniona przez władze samorządowe przy uchwalaniu przepisów prawa miejscowego
 - 2. Finansowe – stosowanie systemu dotacji i ulg finansowych, nagród czy zachęt dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych
 - 3. Programowe – realizacja projektów i programów regionalnych
- C. Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej i innych funduszy zewnętrznych.

Realizację Programu można podzielić na dwa elementy:

- 1. system zarządzania
- 2. system monitoringu i ewaluacji.

Oba systemy wdrażania są ze sobą spójne i wzajemnie zależne, co oznacza niemożność realizacji założeń Programu bez któregośkolwiek z tych elementów.

System zarządzania Programem tworzą trzy jednostki. Są to:

- Rada Gminy – uchwała Program oraz przyjmuje sprawozdania w okresach dwuletnich
- Wójt Gminy – odpowiada za przygotowanie i nadzoruje realizację Programu
- Urząd Gminy oraz jednostki organizacyjne – odpowiadają za bieżącą realizację zadań Programu.

Można wykorzystać kilka rozwiązań wzmacniających skuteczność powyższego systemu:

- Wydzielenie zadań konkretnej komórce Urzędu Gminy, która odpowiadać może za realizację zadań Programu
- Wzmocnienie skoordynowanej współpracy pomiędzy Urzędem Gminy a Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy wraz z perspektywą długofalową określenia ram porozumienia na mocy art. 96 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt Gminy monitoruje realizację Gminnego programu opieki nad zabytkami, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Gminy sprawozdanie z realizacji Programu.

Kolejna edycja (aktualizacja) *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Bulkowo* powinna zostać opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Gminy.

8. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W ramach priorytetu I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

- Kwota wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami
- Ilość przeprowadzonych prac remontowych przy zabytkach będących własnością gminy
- Kwota pozyskanych środków z programu Polski Ład dla zabytków
- Ilość przeprowadzonych kontroli przy alejach przydrożnych
- Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom
- Ilość odbytych szkoleń pracowników Urzędu Gminy związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego
- Inne

W ramach priorytetu II: Zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego

- Liczba obiektów objętych ochroną poprzez włączenie do gminnej ewidencji zabytków
- Kwota przeznaczona na dotację na montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom
- Informacje o aktualizacji Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych
- Ilość przeprowadzonych kontroli stanu zachowania zabytków będących własnością gminy
- Inne

W ramach priorytetu III: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy

- Liczba przyjętych bądź zaktualizowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających zapisy o ochronie dziedzictwa kulturowego
- Liczba opracowanych dokumentów strategicznych obejmujących swym zakresem rewaloryzację obszarów historycznych
- Inne

W ramach priorytetu IV: Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych służące budowaniu tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych gminy

- Liczba udostępnionych informatorów o zabytkach oraz dane o wprowadzaniu informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej oraz o opracowaniu mapy zabytków gminy
- Liczba wystaw plenerowych promujących kulturę i dziedzictwo kulturowe w przestrzeniach publicznych na terenie gminy Bulkowo
- Ilość zorganizowanych corocznych festynów promujących dziedzictwo kulturowe
- Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy
- Liczba obiektów zgłoszonych do konkursów jak np. „Nasz Zabytek” organizowany przez Fundację Most the Most
- Liczba opracowanych, wydanych publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników)
- Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej
- Liczba inicjatyw indywidualnych i społecznych wspieranych przez gminę związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym
- Inne

9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych i spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym. Podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach mogą ubiegać się o ich dofinansowanie z następujących środków:

9.1. DOTACJE

Sprawy związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych reguluje ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź, posiadaczem zabytku lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu. Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz prac przy zabytku wpisanym do rejestru, które mogą zostać objęte dotacją:

- a) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- b) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- c) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,

- d) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- e) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
- f) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- g) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- h) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- i) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- j) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- k) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- l) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- m) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- n) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- o) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- p) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,
- r) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Fundusz Banku Gospodarstwa Krajowego

Polski Ład dla kultury – Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Program kierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie jest przyznawane na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Może być przeznaczone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace.

Dofinansowanie będzie wynosić maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%. Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez BGK, w jednej trzech kategorii:

- do 150 000 zł
- do 500 000 zł
- do 3 500 000 zł.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Zasady udzielania dotacji: - dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacją mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej. W szczególnych przypadkach dotację można przeznaczyć na konserwację ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych oraz stałych elementów wystroju wnętrz (dzwony, ołtarze, polichromie, posadzki).

9.2. PROGRAMY OPERACYJNE MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Program *Ochrona zabytków*

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe do realizacji programu są zadania zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku, przy czym możliwe jest, jednakże tylko w szczególnych przypadkach, uzyskanie całkowitego dofinansowania.

Program *Wspieranie działań muzealnych*

Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. Premiowane będą projekty kompleksowe, nowatorskie, o wysokich wartościach merytorycznych i umiejętnie wykorzystanych elementach multimedialnych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego; a także doposażenia pracowni konserwatorskich. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje

kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Program *Kultura ludowa i tradycyjna*

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, w tym warsztaty, kursy i seminaria dotyczące szeroko pojętej kultury tradycyjnej, a także działania popularyzujące unikalne i żywe elementy kultur tradycyjnych, zadania artystyczne i użytkowe o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym oraz na prowadzenie szkolenia przez „mistrza” w zakresie różnych dziedzin niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program *Ochrona zabytków archeologicznych*

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Program ma dwa cele szczegółowe:

- Pierwszym jest wzmocnienie instrumentów ochrony konserwatorskiej zasobu dziedzictwa archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków poprzez lepsze rozpoznanie, analizę i dokumentację stanowisk archeologicznych z wykorzystaniem nowoczesnych metod badawczych, które dają szansę na weryfikację ustaleń naukowych z ograniczeniem do minimum działań destrukcyjnych
- Drugim celem szczegółowym Programu jest wspieranie działań mających na celu opracowanie i upowszechnienie wyników zakończonych już, często jeszcze w XX w., badań archeologicznych, które nie zostały dotychczas wprowadzone do obiegu naukowego

Szczegółowe cele Programu będą realizowane poprzez dwie kategorie zadań:

- weryfikacja zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, w przypadku których ustalenia co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych, zwłaszcza tych nieposiadających własnej formy terenowej
- opracowanie i publikacja książkowa wyników badań archeologicznych, zwłaszcza tych zakończonych przed 2000 r.

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe i państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne i niepubliczne uczelnie akademickie oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, a także podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program Groby i cmentarze wojenne w kraju

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

Celem programu jest otoczenie grobów i cmentarzy wojennych w kraju opieką polegającą na:

- prowadzeniu robót budowlanych, prac remontowych, konserwatorskich i restauratorskich
- zabezpieczeniu i utrzymaniu w jak najlepszym stanie
- prowadzeniu badań archeologicznych i prac poszukiwawczych

- prowadzeniu prac związanych z urządzeniem grobu/kwatery/cmentarza wojennego; dokumentowaniu i prowadzeniu badań naukowych
- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program Kultura cyfrowa

Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, a także podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program Infrastruktura domów kultury

Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.

Do składania wniosków uprawnione są domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury, biblioteki posiadające status samorządowej instytucji kultury, w skład których wchodzi domy kultury, ośrodki kultury lub centra kultury i sztuki oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Program Promesa dla Kultury

Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętymi w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, publiczne szkoły artystyczne, państwowe uczelnie artystyczne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą. Promesa MKiDN może pokryć maksymalnie 80% wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

9.3. ŚRODKI EUROPEJSKIE

Poza podstawowymi źródłami finansowania, jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS) - Priorytet VII „Kultura”

W ramach tego priorytetu, będą wspierane inwestycje w celu wzmocnienia wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne.

Osiągnięcie tego celu zostanie zapewnione poprzez ukierunkowane wsparcie w dwóch obszarach:

- Obszar 1: Rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej):
- Obszar 2: Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2021- 2027

Istnieją trzy typy programów: transgraniczne, transnarodowe i międzyregionalne na lata 2021-2027. Zasadniczą różnicą ww. programów jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

10. PODSUMOWANIE

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Bulkowo na lata 2023 - 2026 wytycza kierunki polityki władz samorządowych, w tak ważnych kwestiach, jak ochrona i promocja lokalnych cech kulturowych.

Ważnym elementem *Programu* jest rozwój i promocja walorów turystycznych gminy, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji.

Zakłada się, że cele nakreślone w *Programie Opieki nad Zabytkami* będą osiągnięte w wyniku szerokiej współpracy władz gminy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Płocku, jednostkami samorządu terytorialnego oraz organizacjami i związkami, których działania obejmują ochronę walorów kulturowych i krajobrazowych.

Program podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych gminy, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

Kolejna edycja (aktualizacja) *Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Bulkowo* powinna zostać opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Gminy Bulkowo.

11.ANEKSY

11.1. GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW GMINY BULKOWO – ZABYTKI NIERUCHOME

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Datowanie	Forma ochrony
1	Blichowo	Kościół parafialny pw. św. Anny	Blichowo nr 57b	XVI w.	131/541/62W z 30.03.1962 r.
2	Blichowo	Park dworski		koniec XIX w.	156/724/62W z 05.05.1962 r.
3	Blichowo	Cmentarz rzym-kat	Dz. 56	połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków
4	Bulkowo	Cmentarz rzym-kat	Dz. 94 I 95	połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków
5	Bulkowo-Kolonia	Dwór	Ul. Szkolna 5,	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków
6	Daniszewo	Kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego	Daniszewo nr 42	początek XVIII w.	134/544/62W z 30.03.1962 r.
7	Daniszewo	Cmentarz przykościelny	Daniszewo nr 42	XV w.	134/544/62W z 30.03.1962 r.
8	Daniszewo	Dzwonnica przy kościele	Daniszewo nr 42	koniec XIX w.	Gminna ewidencja zabytków
9	Daniszewo	Cmentarz rzym-kat.	Dz. 40	połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków
10	Dobra	Chlew w zagrodzie nr 3	Nr 3, dz. 50	koniec XIX w.	Gminna ewidencja zabytków
11	Krzykosy	Zespół dworski	Nr 48	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków
12	Krzykosy	Pałac	Nr 48	1926 r.	A-822 z 27.10.2008 r.
13	Krzykosy	Park w zespole	Nr 48	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków
14	Nadułki	Park dworski	Nr 44	połowa XIX w.	Nr 6 z 24.08.1976 r.
15	Nadułki	Dwór	Nr 44	początek XX w.	A-1668 z 03.11.2021 r.
16	Nowy Podleck	Park dworski	Nr 15	XIX w.	Nr 20 z 24.08.1976 r.
17	Osiek	Zespół dworski	Nr. 1	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków
18	Osiek	Dwór w zespole	Nr 1	1925 r.	Nr 506 z 05.06.1979 r.
19	Osiek	Park w zespole	Nr 1	XIX w.	Nr 7 z 24.08.1976 r.
20	Pilichowo	Kościół pw. św. Marii Magdaleny		początek XVIII w.	139/549/62W z 30.03.1962 r.
21	Pilichowo	Dzwonnica przy kościele	Dz. 5	koniec XIX w.	Gminna ewidencja zabytków
22	Pilichowo	Dwór	Nr 18	1911 r.	Nr 644 z 28.12.1993 r.

23	Pilichowo	Park	Nr 18	koniec XIX w.	Gminna ewidencja zabytków
24	Pilichowo	Spichlerz w zespole folwarcznym	Nr 18	koniec XIX w.	Gminna ewidencja zabytków
25	Pilichowo	Cmentarz rzym -kat	Dz. 125	4. ćwierć XIX w.	Gminna ewidencja zabytków
26	Słupca	Park dworski	Dz. 413	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków
27	Szasty	Dwór	Nr 16	koniec XIX w.	Gminna ewidencja zabytków
28	Włóki	Park		XIX w.	Nr 9 z 24.08.1976 r.
29	Worowice	Zespół dworski	Nr 58	początek XX w.	Nr 554 z 29.06.1987 r.
30	Worowice	Dwór	Nr 58	początek XX w.	Nr 554 z 29.06.1987 r.
31	Worowice	Park	Nr 58	początek XX w.	Nr 554 z 29.06.1987 r.

11.2. GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW GMINY BULKOWO – ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Lp.	Aktualna nazwa miejscowości	Miejscowość	Nr w miejsc.	AZP/ nr stan.
1	Blichowo	Blichowo	2	50-57/1
2	Blichowo	Blichowo	3	50-57/2
3	Blichowo	Blichowo	4	50-57/3
4	Blichowo	Blichowo	5	50-57/4
5	Blichowo	Blichowo	6	50-57/11
6	Blichowo	Blichowo	1	50-57/53
7	Bulkowo	Bulkowo	1	50-58/1
8	Bulkowo	Bulkowo	3	50-58/19
9	Bulkowo	Bulkowo	4	50-58/20
10	Bulkowo	Bulkowo	5	50-58/21
11	Bulkowo	Bulkowo	6	50-58/22
12	Bulkowo	Bulkowo	7	50-58/40
13	Bulkowo	Bulkowo	8	50-58/52
14	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	3	50-58/23
15	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	4	50-58/24
16	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	5	50-58/25
17	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	6	50-58/26
18	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	7	50-58/27
19	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	8	50-58/28
20	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	9	50-58/29
21	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	10	50-58/30
22	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	11	50-58/31
23	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	12	50-58/32
24	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	13	50-58/33
25	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo - Butary	14	50-58/34
26	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo Butary	1	50-57/48
27	Bulkowo-Kolonia	Bulkowo Butary	2	50-57/49
28	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	1	49-58/8
29	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	2	49-58/10
30	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	3	49-58/11
31	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	4	49-58/12
32	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	5	49-58/16
33	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	6	49-58/18
34	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	7	49-58/19
35	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	8	49-58/20
36	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	9	49-58/21
37	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	10	49-58/22
38	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	11	49-58/25
39	Daniszewo	Daniszewo-Malenie	12	49-58/26
40	Dobra	Dobra	2	50-58/6
41	Dobra	Dobra	9	50-58/9
42	Dobra	Dobra	10	50-58/10
43	Dobra	Dobra	11	50-58/11
44	Dobra	Dobra	12	50-58/12
45	Dobra	Dobra	13	50-58/13
46	Dobra	Dobra	14	50-58/14

47	Dobra	Dobra	15	50-58/15
48	Dobra	Dobra	4	50-57/30
49	Dobra	Dobra	5	50-57/31
50	Dobra	Dobra	6	50-57/44
51	Dobra	Dobra	7	50-57/50
52	Dobra	Dobra	1	50-57/58
53	Gniewkowo	Gniewkowo	1	50-58/35
54	Gocłowo	Gocłowo	1	50-57/5
55	Gocłowo	Gocłowo	2	50-57/6
56	Gocłowo	Gocłowo	3	50-57/12
57	Gocłowo	Gocłowo	4	50-57/13
58	Gocłowo	Gocłowo	5	50-57/14
59	Golanki Górne	Golanki	4	50-56/65
60	Krubice Stare	Krubice	1	50-58/53
61	Krubice Stare	Krubice	2	50-58/54
62	Nadułki	Nadułki	1	49-58/1
63	Nadułki	Nadułki	2	49-58/2
64	Nadułki	Nadułki	3	49-58/17
65	Nadułki	Nadułki	4	49-58/31
66	Nadułki-Majdany	Majdany	1	49-58/24
67	Nowe Krubice	Krubice Nowe	1	50-58/7
68	Nowe Krubice	Krubice Nowe	2	50-58/16
69	Nowe Krubice	Krubice Nowe	3	50-58/17
70	Nowe Krubice	Krubice Nowe	4	50-58/18
71	Nowe Krubice	Krubice Nowe	5	50-58/55
72	Nowe Krubice	Krubice Nowe	6	50-58/56
73	Nowe Krubice	Krubice Nowe	7	50-58/57
74	Nowe Łubki	Łubki Nowe	1	49-57/1
75	Nowe Łubki	Łubki Nowe	3	49-57/7
76	Nowe Łubki	Łubki Nowe	4	49-57/9
77	Nowe Łubki	Łubki Nowe	2	49-57/10
78	Nowy Podleck	Podleck Nowy	1	50-57/22
79	Nowy Podleck	Podleck Nowy	2	50-57/23
80	Nowy Podleck	Podleck Nowy	3	50-57/25
81	Nowy Podleck	Podleck Nowy	4	50-57/26
82	Nowy Podleck	Podleck Nowy	5	50-57/27
83	Nowy Podleck	Podleck Nowy	6	50-57/28
84	Nowy Podleck	Podleck Nowy	7	50-57/35
85	Nowy Podleck	Podleck Nowy	8	50-57/36
86	Nowy Podleck	Turowo	1	50-57/54
87	Osiek	Osiek-PGR	1	50-58/8
88	Osiek	Osiek-PGR	2	50-58/58
89	Osiek	Osiek-PGR	3	50-58/59
90	Pilichowo	Pilichowo-Romanów	1	49-58/3
91	Pilichowo	Pilichowo-Romanów	2	49-58/7
92	Pilichowo	Pilichowo-Romanów	3	49-58/32
93	Pilichowo	Pilichowo-Romanów	4	49-58/33
94	Pilichowo	Pilichowo - Romanowo	5	50-58/36
95	Pilichowo	Pilichowo - Romanowo	6	50-58/37
96	Pilichowo	Pilichowo - PGR	2	50-58/38
97	Pilichowo	Pilichowo - PGR	3	50-58/39
98	Pilichowo	Pilichowo - PGR	4	50-58/50

99	Pilichowo	Pilichowo - PGR	5	50-58/51
100	Pilichówko	Pilichówko	1	49-58/5
101	Pilichówko	Pilichówko	2	49-58/6
102	Pilichówko	Pilichówko	3	49-58/9
103	Pilichówko	Pilichówko	4	49-58/13
104	Pilichówko	Pilichówko	5	49-58/14
105	Pilichówko	Pilichówko	6	49-58/15
106	Rogowo	Rogowo	3	50-57/38
107	Rogowo	Rogowo		50-57/39
108	Rogowo	Rogowo Nowe	2	50-57/40
109	Rogowo	Rogowo Nowe	3	50-57/41
110	Rogowo	Rogowo	4	50-57/45
111	Rogowo	Rogowo	5	50-57/46
112	Rogowo	Rogowo	5	50-57/47
113	Rogowo	Rogowo Nowe	6	50-57/51
114	Rogowo	Rogowo Nowe	7	50-57/52
115	Rogowo	Rogowo Nowe	1	50-57/55
116	Rogowo	Rogowo	1	50-57/56
117	Słupca	Słupca	4	49-57/2
118	Słupca	Słupca	5	49-57/3
119	Słupca	Słupca	6	49-57/4
120	Słupca	Słupca	3	49-57/5
121	Słupca	Słupca	2	49-57/6
122	Sochocino-Badurki	Badurki	1	49-56/22
123	Sochocino-Badurki	Badurki	2	50-56/63
124	Sochocino-Badurki	Badurki	3	50-56/64
125	Sochocino-Badurki	Badurki	4	50-56/66
126	Sochocino-Badurki	Badurki	5	50-56/67
127	Sochocino-Badurki	Badurki	6	50-56/68
128	Sochocino-Badurki	Badurki	7	50-56/69
129	Sochocino-Badurki	Badurki	8	50-56/70
130	Sochocino-Czyżewo	Sochocino-Czyżewo	1	49-56/18
131	Sochocino-Czyżewo	Sochocino-Czyżewo	2	49-56/21
132	Sochocino-Czyżewo	Sochocino-Czyżewo	3	49-56/23
133	Sochocino-Czyżewo	Sochocino-Czyżewo	4	49-56/24
134	Sochocino-Praga	Sochocino-Praga	1	49-56/19
135	Sochocino-Praga	Sochocino-Praga	2	49-56/20
136	Sochocino-Praga	Sochocino-Praga	3	49-56/25
137	Sochocino-Praga	Sochocino-Praga	4	49-56/26
138	Sochocino-Praga	Sochocino-Praga	5	49-56/27
139	Sochocino-Praga	Sochocino-Praga	6	49-56/28
140	Sochocino-Praga	Sochocino-Praga	7	49-56/30
141	Sochocino-Praga	Sochocino-Praga	8	49-56/31
142	Sochocino-Praga	Sochocino-Praga	9	49-56/32
143	Sochocino-Praga	Sochocino-Praga	10	49-56/47
144	Stare Łubki	Łubki Stare	1	49-57/13
145	Stary Podleck	Podleck Nowy	1	50-57/24
146	Stary Podleck	Podleck Stary	2	50-57/37
147	Stary Podleck	Podleck Stary	3	50-57/42
148	Włóki	Włóki	1	49-58/23
149	Włóki	Włóki	2	49-58/29
150	Włóki	Włóki	3	49-58/30
151	Włóki	Włóki	4	49-58/36

152	Włóki	Włóki	5	49-58/39
153	Wołowa	Wołowa	3	49-56/16
154	Wołowa	Wołowa	4	50-56/14
155	Wołowa	Wołowa	5	50-56/62
156	Wołowa	Wołowa	6	50-56/71
157	Wołowa	Wołowa	7	50-56/72
158	Wołowa	Wołowa	8	50-56/73
159	Worowice	Worowice	2	50-58/41
160	Worowice	Worowice	3	50-58/42
161	Worowice	Worowice	4	50-58/43
162	Worowice	Worowice	5	50-58/46
163	Worowice	Worowice	6	50-58/47
164	Worowice	Worowice	7	50-58/48
165	Worowice	Worowice	8	50-58/49
166	Worowice	Worowice	9	50-58/60
167	Worowice	Worowice	10	50-58/61

Ochrona Zabytków KRESY
tel. 667 334 931
mail: info@ochronazabytkow.pl
www.ochronazabytkow.pl